

ATATÜRK BİR TARİH DERSİNDE

KÂMİL SU

Öğretmenlik mesleğine başladığım 1932-1933 öğretim yılında o gün hayatımda duyduğum heyecanların en büyüğünü yaşadım. Bu, Atatürk'ün dersime girdiği gündür.

Bu satırları yazarken de unutamadığım ve hiç bir zaman unutamayacağım o onurlu günün heyecanını yeniden yaşar gibiyim.

1932 yılının Ekim ayında Yüksek Öğretmen Okulu Tarih bölümünden mezun oldum. Aslında Tarih derslerini İstanbul Darülfünununda (Üniversite) okuyorduk. Yüksek Öğretmen Okulunda da kalıyor ve meslek dersleri görüyorduk. Mezuniyet sınavları bir hayli heyecanlı ve kaygılı geçti. Çünkü bilinen imtihan heyecanına o yıl meydana gelen bir olayın korkusu da eklenmişti.

Olay şu idi:

1932 yılı Temmuz ayında Ankara'da ilk büyük Tarih Kongresi toplanmıştı (2 Temmuz 1932). Bu Kongrede Atatürk'ün (O zaman Gazi Mustafa Kemal) yeni tarih tezi görüşülüp tartışılmıştı. Orta Asya kuraklığı konusunda kongrede bazı kişiler tarafından İstanbul Darülfünununu Tarih Bölümü profesörlerinden Zeki Velidi (Tuğan) Beye sataşılmıştı. Sataşanlar arasında Reşit Galip Bey de vardı. Hatırladığıma göre, Reşit Galip Bey konuşmasının bir yerinde, "Zeki Velidi Beyin talebesi olmadığım için kendimi bahtiyar sayıyorum" şeklinde bir söz sarfetmişti.

Darülfünun Tarih bölümü öğrencisi olarak kongre görüşmelerini gazetelerden büyük bir ilgi ile izliyorduk. Hocamız Zeki Velidi Bey'e karşı yapılan harekete pek fazla üzüldük. Onun dersini izleyen öğrencilerden yedi kişi hemen Reşit Galip Bey'e bir telgraf çektik. Telgrafta, "Biz Zeki Velidi'nin talebesi olmakla iftihar ediyoruz". cümlesini de kullandık.

Sonradan öğrendiğimize göre bu telgraf Atatürk'e gösterilmiş ve sanırım O'nun da buna canı sıkılmış. Kongreden sonra İstanbul'a dönen hocalarımızdan bazıları tarafından bu yüzden azarlandık.

Genç ve heyecanlı idik. Hayal gücümüz de fazla idi. Bu olayın başımıza dert açacağı düşüncesine saplananlar oldu. Olacak şey değildi ama, bazı arkadaşlar imtihanlarda zorlanıp sınıfta bırakılacağı kanısında idiler. Bazı arkadaşlar ise imtihanlarda başarı sağlayıp diploma alsak bile en uzak yerlere atanacağımızdan söz ediyorlardı. Bazıları da bizlere hiçbir iş verilmeyeceği düşüncesinde idi. Ve benzeri kuşkulardır...

Ama, tamamiyle yanılmıştık. İmtihanlar gayet normal ve hatta başarılı geçti. Ekim ayında diplomalarımızı aldık. Sıra atanmamıza gelince, öteki arkadaşlarımıza olduğu gibi bizlere de nereyi istediğimiz soruldu. Ben Bursa'yı istedim. Ama, Balıkesir Öğretmen Okulu Tarih öğretmenliğine atandım. Arkadaşım merhum Naci Alev de aynı okula Matematik öğretmeni olarak atanmıştı. Kasım ayı başında birlikte Balıkesir'e gittik ve stajiyer olduğumuz halde bizi hemen derse başlattılar.

O tarihte Öğretmen okulu bugünkü Necati Eğitim Enstitüsü binasında idi. Bina yeni ve pırıl pırıldı. Balıkesir Lisesi'nin henüz dokuz ve onuncu sınıfları kurulmuştu, ayrı binası yoktu. O da Öğretmen Okulu binasında öğretim yapıyordu.

Öğretmen Okulu ile Lisenin Tarih ve Coğrafya dersleri ben gelinceye kadar değerli meslekdaşım merhum Ahmet Emirhan Bey tarafından okutulmuştu. Emirhan Bey Coğrafya derslerini okutmaya devam etti. Tarih dersleri de bana verildi.

On dört saat dersim vardı. Sınıflarda Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanıp bastırılmış olan dört ciltlik Tarih kitapları okunuyordu. Birinci cilt Eski Çağlarla ilgili idi. İkinci ciltte Orta Çağ, üçüncü ciltte Yeni ve Yakın Çağlarla ilgili konular işleniyordu. Dördüncü cildin konuları ise İstiklâl Savaşı ve Devrimlerdi.

O tarihte Öğretmen Okulları ilk okula dayalı beş sınıflı kuruluşlardı.

Öğretmen Okulu kalabalık değildi. Sınıfların şubeleri yoktu. Öğrenci sayısı da normaldi. Yalnız Lise birinci sınıf kalabalıktı. Akıldında kaldığına göre burada 79 öğrenci vardı. Buna karşılık ikinci sınıfta, yani onuncu sınıfta öğrenci sayısı 12 idi.

1933 yılı Ocak ayında mesleğe başlayalı henüz iki ay olmuştu. 16 Ocak 1933 tarihli Hakimiyeti Milliye gazetesinde ve öteki gazetelerde Reisi Cumhur Gazi Hazretlerinin seyahate çıktıkları haberi

verildi. Gazi Hazretleri ertesi gün Eskişehir'i onurlandırmışlardı. Gazetelerin yazdığına göre, burada Kolordu'yu, Vilâyeti, Belediyeyi, Halk Fırkasını (Halk Partisi), Liseyi ziyaret etmişlerdi. Liseyi ziyaretleri sırasında da öğretmenlerle Dil ve Tarih üzerine konuşmuşlardı.

Anadolu Ajansı o günlerde (17 Ocak 1933) Balıkesir kaynaklı şöyle bir haber vermişti:

“Gazi Hazretlerinin Eskişehir ve Bursa'dan sonra Balıkesir'i şerefliendirecekleri haberi burada (Balıkesir'de) derin sevinçlerle karşılanmıştır. Halk Gazi Hazretlerinin geleceği günü sabırsızlıkla beklemektedir. O günü büyük bir bayram gibi kutlamak için hazırlıklar yapmaktadır¹”.

Ben bu haberi alınca adeta paniğe kapıldım. Sebebine gelince; Atatürk'ün Tarih konularına ne derece önem verdiği herkesce bilinmekte idi. Karşısına çıkan ve biraz da konu ile ilgisi olan herkese tarihten sorular sorduğu duyuluyordu. Bu arada, Eskişehir'i şerefliendirdikleri sırada meydana gelen bir olayın söylentisi kulağımıza kadar gelmişti. O da şu idi:

Atatürk burada bir Tarih öğretmenininin dersine girmiş. Ders pek başarılı geçmemiş. Atatürk öğrencilere ve öğretmene sorduğu sorulara doyurucu karşılıklar alamamış ve öğretmen söz arasında Atatürk'e “Beyefendi!” diye hitap etmiş. Atatürk bunu görgü kurallarına aykırı bularak öğretmene:

— Siz daha muhatabınıza nasıl hitap edileceğini bile bilmiyorsunuz! diyerek sınıftan çıkmış.

Bu olayın doğruluk derecesi hakkında o zaman bir bilgim yoktu, bugün de öyle. Ama, Tarih öğretmeni olduğum için böyle bir söylenti beni çok etkilemiş ve heyecanlandırmıştı. Atatürk'ün Balıkesir'e geleceği haberini duyunca paniğe kapılmamın sebeplerinden biri budur.

Başka bir sebep te Atatürk'ün huzurunda imtihan verecek kadar geniş bir bilgiye sahip değildim. Gerçi Üniversite Tarih bölümünden mezun idim. Ama genel Tarih bilgim yetersizdi. Üniversitede bazı konular üzerinde pek fazla durmuştuk. Ama bazı bahisleri hiç görmemiştik. O konularda Lise'de okuduklarımdan fazla birşey bilmi-

¹ Hakimiyeti Milliye gazetesi, Ankara, 17. Ocak 1933

yordum. Dört ciltlik yeni Tarih kitabındaki konuların pek çoğunun yabancı idim. Bu ciltleri şöyle bir gözden geçirmiştim. Ama konular o kadar çeşitli geniş idi ki, pek çoğu aklımda kalmamıştı.

Darülfununda (Üniversite) bir hocamız İlk Çağ derslerinde sadece Mısır, Mezopotamya ve İbraniler bahislerini okutmuştu. Bir başka hocamız da Yunan tarihini işlemişti. Anadolu, İran ve Roma tarih ve uygarlıkları üzerinde pek durulmamıştı. Bu bahisler hakkında pek fazla birşey bilmiyordum. Orta Çağ'dan Derebeylik devrini, Yeni Çağ'dan Reform hareketini ve Mezhep muharebelerini, Osmanlı Tarihi'nden Kuruluş devri ile Fatih zamanını, Yakın Çağ'dan İkinci Mahmut devri ile Kutsal Yerler olayını ve Kırım Savaşını okumuştuk. Bu arada şimdi unuttuklarım da olabilir. Türk Tarihinden Hunlar, Yüeciler, Kuşanlar, Ak - Hunlar, Gök Türkler, Uygurlar bahislerini görmüştük.

Darülfunun üç yıldır. Üç öğretim yılında bize gösterilen bahisler aşağı yukarı bunlardı. Okutulan bahisler üzerinde sağlam sayılabilecek bilgim vardı. Bu konularda yeniden hiçbir hazırlığa gerek kalmadan imtihan verebilirdim. Gelgelelim, öteki konularda bir lise öğrencisinden fazla bir şey bilmiyordum.

Bir başka kaygum da Tarih Kongresi çalışmaları sırasında Zeki Velidi hocamıza sataşan Reşit Galip Beye arkadaşlarımızla birlikte çektiğimiz telgraftan kaynaklanıyordu. Bu telgraf Atatürk'e gösterilmişti. Atatürk dersime gelecek olursa elbette kendisine takdim edilecektim. Acaba, adım ona bu olayı hatırlatır mı idi?

Fevkalâde huzursuzdum. Atatürk Balıkesir'e geldikleri zaman okulumuzu ziyaret edip dersime girecek olursa büyük bir şaşkınlığa düşeceğime kuşku yoktu. Kafamda ya soracakları sorulara yerinde karşılık veremez isem, ya şaşırır da hoşla gitmeyen bir harekette bulunur ve bu yüzden azarlanırsam? gibi huzursuzluğuma sebep olan düşünceler vardı. Bu yüzden adeta bunalım geçiriyordum.

Ashında, Atatürk'ün Balıkesir'e geldiği ve okulumuzu şereflendirdikleri zaman dersime girmesi benim için onur verici bir olay olurdu. Ama bir türlü olayın bu güzel ve çekici yanı üzerinde duramıyordum. Kendimi tamamiyle ters düşüncelere ve kaygılara kaptırmıştım.

Bir ara müdürümüz Esat Beye (Altan) açıldım. Ona heyecanımı, kaygılarımı anlattım. Ben anlatırken Esat Bey gülümseyerek yüzüme bakıyor ve arada yatıştırıcı sözler söylüyordu. Atatürk'ün okulumuzu

ziyaret etmesi ihtimali sanırım onu da heyecanlandırıyordu. Ama, amir olarak bu duygusunu bana sezdirmek istemiyordu. Söz arasında ona:

— Eğer izin verirseniz Gazi Hazretlerinin geldiği günlerde rapor alıp Balıkesir'den uzaklaşmak istiyorum. dedim. Müdür:

— Olmaz öyle şey, diyerek kesin bir tavır takındı.

Sonradan düşündüğümde müdüre böyle bir teklifte bulunmanın gerçekte saçma ve çocukça olduğunu kendi kendime itiraf etmiş ve utanmışımdır. Onun olgun ve tecrübeli bir müdür olarak böyle bir öneriye evet demesi mümkün değildi. Ama o anda kendimi çaresiz görüyor, ne yapmam gerektiğini bir türlü kestiremiyordum.

Atatürk'ün Balıkesir'i şerefliendirdikleri zaman okulumuza gelmemesi, gelse bile dersime girmemesi ihtimali de vardı. Ama ben bu ihtimalleri kabullenip biraz olsun sakinleşemiyordum. Okulumuza geleceğine ve dersime gireceğine muhakkak gözüyle bakıyordum. Ya Atatürk dersime girdiği zaman şaşırırsam, ya sorulanları bilip cevaplandırılmaz isem, ne olurdu? O zaman öğrencilerimin yüzüne nasıl bakardım? Bu ihtimaller öylesine kafama takılmıştı ki, uykularım kaçırıyordu. Ortalıkta bir hayalet gibi dolaşır olmuştum. Çoğu kez sorulanları duymuyor, duyduklarımı anlamıyordum.

Sonunda, Atatürk'ün Gemlik'te kendisini bekleyen Gül Cemal Vapuru ile 19 Ocak günü Bandırma'ya hareket ettiğini öğrendik.

O günlerde Müdürümüz Esat Bey benimle fazlaca ilgilenmeye başlamıştı. Her halde, Atatürk'ün okulumuzu teşrifleri konusunda kendisiyle yaptığım konuşmadan sonra benden kuşkulandırılmıştı. Temaslarımızda heyecanımı yatıştırıcı sözler söylemekle beraber:

— Aman kardeşim, Gazi Hazretleri okulumuza gelecek olurlarsa dikkat etmelisin. Kendileriyle konuşurken telâşa kapılıp “Gazi Hazretleri” diye hitap etmeği katiyen unutmamalısın. şeklinde sözlerle beni uyarıyordu.

O tarihte Atatürk'e “Gazi Hazretleri” diye hitap ediliyordu. Gazetelerde de kendisinden “Ulu Gazi, Büyük Gazi, Gazi Hazretleri” olarak söz ediliyordu.

Esat Bey'in bu tenbihlerini unutmadım. Ama, Atatürk dersime girdiğinde ve dersten sonra müdür odasında bir saate yakın bir zaman sorularına muhatap olduğumda kendilerine daima "Efendim" diye karşılık verdim.

Atatürk 20/Ocak Cuma gününü Bandırma'da incelemelerde bulunmakla geçirmiş, gece yarısından sonra Balıkesir'e hareket etmişti. Geceyi Yeniköy İstasyonunda geçirdikten sonra 21/Ocak Cumartesi günü Balıkesir'i şerefleştirmişti.

Hakimiyeti Milliye gazetesinde Balıkesirdeki karşılama şöyle anlatılmaktadır:

"İstasyon civarı ve yollar iki sıralı halk ile dolu olarak, "Yaşa, hoşgeldin!" sesleri arasında oturmalarına ayrılan Vali konağına geldiler.

Reisi Cumhur Hazretleri yollarda halkın "Merhaba, nasılsınız!" diye hatırını soruyor ve halk tarafından sürekli alkışlarla ve "Sağol!" sesleriyle karşılanıyordu".

O tarihte hafta tatili Cuma günü idi. Cumartesi hafta başı oluyordu. Cumartesi günü öğleden sonra son saatte onuncu sınıfa bir dersim vardı. Ertesi Pazar günü de sabahleyin birinci saatte dersim vardı. Geri kalan on iki saatim haftanın öteki günlerine dağılmıştı.

Atatürk Balıkesir'e öğleyn gelmişti. Gelir gelmez okulumuzu ziyaret edeceklerine kesinlikle ihtimal vermiyordum. O gün Vilâyete, Kolorduya, Belediye ve Partiye gider diye düşünüyordum. Böyle olunca da Cumartesi gününü geçirmiş olurdum. Duyduğumuza göre, Atatürk gece geç saatlere kadar uyumaz, işleriyle meşgul olurmuş. O halde ertesi gün okula gelse bile öğleye doğru gelebilir, birinci saate yetişemezdi. O zaman da dersim bitmiş olurdu.

Atatürk'ün Balıkesir'de iki günden fazla kalacağına ihtimal vermiyordum. Pazartesi günü dersim yoktu. Pazar günü akşamı veya Pazartesi günü Balıkesir'den ayrılmaları halinde, dersime girmesi ihtimali ortadan kalkıyordu. Bunu düşünerek biraz sakinleşmiştim.

Ders zili çalınca öğretmen odasından çıktım. Onuncu sınıf ikinci katta idi. İkinci kata müdür odası kapısı karşısında bulunan bir merdivenden çıkılırdı. Sınıfa gitmek üzere merdivene yöneldim. Henüz üst basamağa gelmiştim ki, bir motosiklet sesi duyuldu. Yüreğim ağzıma geldi. Bir süre yerimde mihlanmış gibi durup sesi izlemeğe

başladım. Bir iki saniye sonra motosikletin sesi durdu. Bekliyordum. Alt koridorda bir polis görüldü. Müdür de odasından çıkmış kapının önünde duruyordu. Sanırım o da dikkatli bir bekleyiş içinde idi.

Polis, müdüre doğru ilerledi, selâm verip:

— Biraz sonra Gazi Hazretleri gelecekler efendim,
dedi.

Ben bu sözleri duyar duymaz hızla merdivenden aşağıya indim, müdürün iki kolunu tutarak:

— Şimdi ne yapacağız?
diye sordum.

Bu sırada derslerine gitmek üzere öğretmen odasından çıkmış olan öğretmenler de buldukları yerde kalmışlardı. Onlar da bize bakıyorlar, bu durumda ne yapmaları gerektiği hususunda tereddüde düşmüş görünüyorlardı. Müdür bana ve sonra da öteki öğretmenlere dönerek:

— Herkes hemen dersine girsin!
emrini verdi.

Öteki öğretmenlerin o anda ne düşündüklerini, neler hissettiklerini bilmiyorum. Ama ben kelimenin tam anlamıyla perişan olmuştum. Kalbim duracak gibi çarpmaya başlamıştı. Nereye bastığımı, merdivenleri nasıl çıktığımı bilemiyordum. Kendimi sınıfta buldum. Bak-tım çocuklar da heyecan içinde idiler. Sınıfa girer girmez birtakım sorular sormaya başladılar. Ama ben karşılık verecek halde değildim. Sonunda da durumu kavradılar ve susup beklemeğe başladılar.

O günkü konumuz İslâm Tarihi idi. Hz. Muhammed'in savaş-larını işliyordum. Bir ders önce Mekke'nin İslâmlar tarafından alın-masını anlatmış, Huneyn Muharebesi'ne gelmiştim.

Kafamda türlü düşünceler dolaşıyordu. Ders mi vermeli, yoksa müzakere mi yapmalı idim? Çünkü Atatürk'ün konuya duyacağı ilginin derecesini kestiremiyordum. Acaba dersi lâıyk olduğu biçimde değerlendirebilecek mi idim? Ya anlatırken yanılırsam diye düşünüyör, tereddüt geçiriyordum. Bir ara müzakere yapsam diye de düşündüm.

Türk tarihinden sorular sorardım. Türk tarihi ile ilgili konular kuşkusuz Atatürk'ün daha fazla ilgisini çekerti. Ama geçen dersimde öğrencilere kaldığımız yerden devam edeceğimi söylemiştim. Şimdi ders vermektten vazgeçip müzakere yapmıya kalkarsam öğrenciler

ne derdi? Hoca ders vermekten korktu diye düşünmezler mi idi? Ne olursa olsun onlarda korktuğum izlemini uyandırmak istemiyordum.

Atatürk'ün gelişi heyecanına şimdi de ders mi versem, yoksa müzakere mi yapsam? tereddüt ve kaygısı eklemişti. Bunalmıştım. Öğrenciler de heyecanla ve dikkatle beni izliyorlardı. Karar verdim. Kaldığımız yerden derse devam edecektim. Bu kararla söze başladım:

— Çocuklar, dedim, geçen derste Muhammet'in Savaşlarını anlatmış, Huneyn muharebesinde kalmıştık.

Bu sözleri söyledikten sonra konuyu ele aldım. Ama, ancak iki veya üç cümle söyleyebildim. Ağzım kurudu, konuşamaz hale geldim. Normal zamanda böyle birşey olsaydı çocukların karşısında gülünç düşerdim. Ama onların da yüzleri sapsarı idi. Aslında onlar da heyecanlı idiler. Benim durumum onları da etkilemiş, daha fazla heyecanlandırmıştı. İçlerinden biri:

— Su getirelim mi? hocam diye seslendi.

Yararı yoktu. Başımla istemez diye işaret ettim. Sonra:

— Çocuklar kusura bakmayın, çok heyecanlıyım, konuşamayacağım. Gazi Hazretleri gelinceye kadar bekleyelim, gelince derse devam ederiz, dedim.

Bekledik. Çok geçmeden otomobil ve motosiklet sesleri duyuldu. Çocuklardan bir kaçı:

— Geldiler efendim, dediler.

Az sonra alt katta gürültüler duyuldu, sonra sessizlik oldu. Beş dakika geçti geçmedi yeniden gürültüler geldi kulağımıza. Bir daha sessizlik. Bu böyle sanırım iki üç kez oldu. Sonradan öğrendik, Atatürk alt koridorda ilk girdiği sınıfta askerlik dersi ile karşılaşmış. Burada pek az kalmış. Bu sırada öğrencilerden birine aklımda kaldığına göre:

— Dolu bir tüfek ateşlendikten ve mermi tüfeğin ağzından çıktıktan sonra yer çekiminin ve havanın etkisinde kalmasa ne olur? şeklinde bir soru sormuş. Öğrenci soruyu cevaplandıramamış. Atatürk sorunun başka öğrenciler tarafından cevaplanıp cevaplanmayacağını araştırmadan sınıftan çıkmış. Sonra Matematik dersine girmiş. Bu-

rada neler olduğunu anlatmışlardı. Ama şimdi hatırlamıyorum. Daha sonra Kimya dersine girmiş. Öğretmen deney yapıyormuş. Atatürk konuya karşı yakın ilgi göstermiş, öğretmenden yapılan deney hakkında izahat almış.

Sonunda gürültüler bulunduğum dershanenin koridorunda duyuldu. Geliyorlardı. Çocuklar ve ben gözlerimizi kapıya dikmiştik. Ayak sesleri yaklaşıyor, derken kapı vuruldu, vurulmasıyla ardına kadar açılması bir oldu. Atatürk içeri girdi. Kapıya doğru yöneldim. Onunla göz göze geldik. Gözleri çakmak çakmaktı. Ben o zamana kadar öylesine etkili bir bakışla karşılaşmamıştım. Hemen gözlerimi yere indirdim ve bana doğru uzanan elini sıktım. Yanında müdür Esat bey vardı. Arkasında büyük bir kalabalık. Maiyeti ve o saatte dersleri olmayan öğrenciler. Müdür beni tanıttı:

— Tarih muallimi Kâmil Bey.

Sınıfta on iki öğrenci vardı. Ön sıralarda oturuyorlardı. Sınıf büyüktü ve arka taraflar boştu. Atatürkle birlikte gelenlerin bir bölümü sınıfın arka tarafında ayakta durdular, bir kısmı boş sıralara oturdular. Duvarda bir kara tahta ve asılı bir Asya haritası vardı. Öğretmen kürsüsü yoktu. Yan tarafa konmuş bir masa bu vazifeyi görüyordu. Atatürk masanın arkasında bulunan sandalyeye oturdu.

Müdür beni tanıttıktan sonra ben de hemen:

— Efendim, dersimiz Tarih, konumuz İslâm Tarihinden Muhammed'in Harpleri. Geçen derste Hudeybiye Musalahasını ve Mekte'nin zaptını görmüştük. Bu derste de Huneyn Muharebesini anlatıyorum.

diyerek yapmakta olduğumuz, daha doğrusu yapılmasını kendilerinin teşrifine bıraktığımız dersin konusunu takdim etmiş oldum. Atatürk:

— Devam ediniz muallim bey,
dedi.

Atatürk oturur oturmaz derse başladım. Heyecanımı unutmuştum, dilim çözülmişti. O anda ne olduğunu ve nasıl olduğunu bilemiyordum. Ama, bütün kaygılarım dağılmış, heyecanım geçmişti. Tıpkı imtihan kapısında büyük bir heyecan ile sırasını bekledikten sonra içeriye giren öğrencinin rahatlığını duyuyordum. İslâm Tarihi çok sevdiğim bir bahisti. Derse de çok iyi hazırlanmıştım. Anlatmaya başladım. Hayatımın en güzel dersini o gün verdim, sanıyorum. Dilim sürçmüyor, dolaşmıyordu. Çok rahat konuşuyordum.

Bütün dikkatimi konuyu elimizdeki kitabın dışına çıkmadan anlatmaya verdim. Kitapta konu şöyle anlatılıyordu:

“Muhammed Fetih yılında Mekke’de az kaldı. Bu sırada Mekke doğusundaki kabileler Huneyn vadisinde toplanarak Muhammed’e karşı vaziyet aldılar. Muhammed 1200 kişilik bir ordu ile bunların üzerine yürüdü. Bu orduda Mekke müşrükleri (Henüz İslâmlığı kabul etmeyenler) de vardı.

Dört gün yürüyüşten sonra Muhammed ordusu ile sabahleyin dar Huneyn vadisine daldı. Henüz ortalık aydınlanmamıştı. Öncü kuvvetler, pusu kurmuş düşman süvarilerinin şiddetli bir saldırısına uğradı, perişan oldu; karma karışık geriden gelen ordunun büyük kısmı üzerine düştü. Bütün orduda büyük karışıklık oldu ve kaçış başladı. Kaçanları izleyen düşman Muhammed üzerinde kolay ve tam başarı kazanmak üzere idi. Durumun fenalığını gören Muhammed derhal hayvanını telaş içinde kaçan bu insan nehrinin dışında bir noktaya sürdü ve orada durdu. Yanında amcası Abbas vardı. Abbas’ın sesi çok gürdü. Muhammed Abbas’ı bağırarak kaçanları yanına çağırdı. Bir aralık Muhammed de bağırmaya başladı. Önce 100 kişi kadar toplandı. Bu bir avuç kahramanın durup karşı koyması sayesinde bütün kaçanlar geri döndüler ve Muhammed’in çevresinde toplandılar. Sonunda düşman yenilerek perişan bir surette kaçtı. . .”.

Konuşurken bazen ellerimle mubalağalı hareketler yaparım. Yine bu tür aşırı bir hareket yapmış olacağım ki, Atatürk’ün kapıda duran köpeği “Hav!” diye üzerime atılır gibi bir harekette bulundu. Köpeği tutuyorlardı. Ama, dikkatimi tamamiyle derse verdiğim için boş buldum ve hafifçe Atatürk’e doğru sıçradım.

Atatürk:

— Atın şunu dışarı!

dedikten sonra bana:

— Muallim bey kâfi, biraz da geçmiş derslerden müzakere yapilsın, şeklinde bir istekte bulundu. Ben kendilerine:

— Soru sormak ister misiniz efendim?

dedim.

— Hayır, siz sorunuz!

karşılığını verdi.

Konuyu Türk tarihine intikal ettirmek için bunu fırsat bildim. Darülfununda Hunlar, Gök Türkler ve Uygurlar bahislerini oldukça geniş olarak işlemiştik. Bu konuda kendime güvenim vardı. Hem bu bakımdan, hem de Atatürk'ün hoşlanacağını düşünerek Gök Türkler bahsinden soru sormayı uygun buldum.

Sınıfın Tarih dersinden en ileri öğrencisi Osman'ı (İç Hastalıkları uzmanı Osman Özorcan) seçtim. Osman kalktı, harita başına geçti. Ona, "Göktürk Devleti nasıl kuruldu?" şeklinde bir soru sordum. Osman soruyu şöyle cevaplandırdı:

"Efendim, Altaylarda yaşayan Türkler beşinci yüzyılda o bölgede Büyük bir imparatorluk kurmuş olan Cücenler'in egemenliği altına girmişlerdi. Bunların başında Bumin adlı bir kahraman vardı. Bumin'in çok güzel bir kızı vardı. Cücen İmparatoru Bumin'den kızını karılığa istedi. Bumin, imparatorun bu isteğini kabul etmedi. Bumin'in red cevabı imparatoru kızdırdı. Ona haddini bildirmek için harekete geçti. Üzerine ordular gönderdi. Ama, Bumin etrafında toplanan Türk kuvvetleri ile Cücenlere karşı çıktı. Yapılan savaşta büyük bir zafer kazandı. Cücen İmparatorluğunu yıkararak Milattan sonra 552 tarihinde yeni bir Türk devleti kurdu. Bu devlete Gök Türk devleti denildi.

Osman'ın anlattıkları kitaplarında yoktu. Konuya ilgi çekmek için derste bu tarihî hikâye fazladan anlatılmıştı. Dersten sonra Atatürk anlatılanlar üzerinde durdukları için Gök Türk Devleti'nin kuruluşu hakkında kitapta yazılanlar not olarak aşağıya çıkarılmıştır².

² Gök Türk Devletinin kuruluşu kitapta şöyle anlatılıyordu:

"Orta Asya'daki Hun (Hiyong-Nu) İmparatorluğunun yıkılışından sonra bir kısım Türkler Altayların kolay geçilmez vadilerine sığınmış, oralarda yerleşmişlerdi. Bunlar Türk geleneğinin "Ergenekon" dediği vadilerde VI.ıncı yüzyıla kadar yaşadılar ve çoğaldılar. Bu süre içinde demir üretme sanayide gösterdikleri ilerleme sayesinde medeniyetçe yükseldiler. V.ınci yüzyıl başlarında Orta Asya'da kuvvetli bir devlet kuran Cücenler (Juan-juan), diğer Türk boyları gibi Ergenekon Türklerini de egemenlikleri altına aldılar. VI.ıncı yüzyıl ortalarına doğru bunların başında bulunan Tümen (Bumin) adlı kahraman bir başkan, Cücenlere karşı ayaklandı (552) ve kendilerini mağlup etti. Ötügen Dağı bölgesindeki Ötügen merkez olmak üzere yeni bir devlet kurdu. Bu suretle o zamana kadar Tarih sahnesinde türlü türlü adlarla görünmüş olan Türkler VI.ıncı yüz yılda asıl kendi adları ile meydana çıkmışlardır".

Osman sözünü bitirince Atatürk:

— Kâfi, muallim bey. Bir başkasını kaldırıp öteki bahislerden soru sorunuz!
emrini verdi.

Bu kez Halûk adında bir öğrenci mi kaldırdım. O da çalışkandı ve tarihten iyi not alıyordu. Ona da:

— Halûk dedim, bize Uygur Devleti'nin ne zaman nerede ve nasıl kurulduğunu anlatır mısın?

Halûk harita başına geçti. Yüzü sapsarı idi. Çok heyecanlı olduğu her halinden belli oluyordu. Heyecanını yatıştırmak için soruyu tekrar ettim ve:

— Önce bize Uygur devletinin nerede kurulduğunu haritada gösteriniz!
dedim.

Halûk yüzünü haritaya döndü, biraz düşündü, sonra elini kaldırıp Macaristan üzerine koydu.

Geçmiş derslerde Macarları görmüştük. Halûk, Uygurlarla Macarları karıştırmıştı. Ben pek fazla telâş ettim. Bir an herşey berbat oldu diye düşündüm. Adeta yalvarırcasına:

— Halûk! ne yapıyorsun? Uygur Devleti'nden bahsediyorum. Bu devletin kurulduğu yeri göstereceksin!
diye seslendim.

Benim gösterdiğim telâş Halûk'u büsbütün şaşırtmıştı. Tek kelime söylemiyor, başını yere eğmiş susuyordu.

Atatürk telâşımı ve çaresizliğimi anlamıştı:

— Muallim bey, kim biliyorsa o söylesin!
dedi.

Öğrencilere döndüm ve:

— Soruya kim cevap vermek ister?
dedim.

Heyecan ve telâş herkese sirayat etmişti. Bakıyordum, bütün öğrenciler önlerinde duran kitaplarından Uygur bahsini açmışlardı. Ama biri de başını kaldırıp “ben söylerim” demiyor, hepsi susuyordu. Hakları da yok değildi. Benim o kadar paniğe kapılmamdan sonra onların da bu duruma düşmeleri doğaldı. Ne yapacağımı şaşırdım.

Bir an, şimdi ne olacak diye düşündüm. Bir şeye karar veremiyordum. Atatürk, o eşsiz insan imdadıma yetişti:

— Peki muallim bey, siz anlatınız!

dedi.

O anda duyduğum ferahlığı anlatamam. Darülfunun'da (Üniversite) Zeki Velidi Hocamız Uygur bahsi üzerinde pek fazla durmuştu. Konuyu çok iyi biliyordum. Anlatmaya başladım. Kaç dakika konuştum bilemiyorum, Atatürk yerinden kalktı. Memnun görünüyordu. Teşekkür edip elimi sıktıktan sonra öğrencilere selâm verip sınıftan çıktı.

Ders devam ederken kaç kez, bu zil niye çalmıyor, diye düşündüm. Çünkü, okulun zilleri otomatik bir saatte bağlı olarak çalışıyordu. Ders ve teneffüs süreleri dolunca kendiliğinden çalardı. Derse gireli çoktan elli dakikayı geçmişti. Ama ziller bir türlü çalmamıştı. Sonradan öğrendik. Dersin iyi gittiğini ve Atatürk'ün memnun kaldığını görünce müdür zilleri kestirmiş. Ders saatinin bittiğini bildiren ziller bu yüzden çalmamıştı. Atatürk okuldan ayrılınca kadar da ziller çalmadı.

Atatürk sınıftan çıkarken müdür bir saniye için yanıma geldi ve elimi sıktıktan sonra:

— Tebrik ederim, ders iyi geçti,

dedi.

Sevincim sonsuzdu, kaygılarım bitmiş, yerini başarılı olmanın huzuru, hatta gururu almıştı. Kendimi kuş gibi hafif hissediyordum. Onuncu sınıf öğrencilerimle birlikte okulun bahçesine çıktım.

Okulun giriş kapısından çıkıldıktan sonra, toprak avluva varıncaya kadar geniş parke taş döşeli bir yol vardır. O yolun iki yanına öğrenciler sıralanmış, Atatürk'ün çıkışını bekliyorlardı. Biz de kalabalığın arasına karıştık. Bu sırada bir ses duyuldu:

— Tarih muallimi Kâmil beyi müdür odasından istiyorlar!

Atatürk sınıftan ayrıldıktan sonra okulun bazı bölümlerini gezmiş. Ayrılacağı sırada müdür:

— Biraz istirahat buyuramaz mısınız Efendim?

diye bir ricada bulunmuş. Atatürk müdürün bu ricasını kabul etmiş ve maiyeti ile birlikte müdür odasına geçmiş. Sonra da öğretmenleri ve bu arada beni emretmiş.

Müdür odasından çağrıldığımı duyunca yeniden büyük bir heyecana kapıldım, kalbim şiddetle çarpmaya başladı. Sıradan ayrıldım. Arkamdan bütün öğrenciler de benimle birlikte okula girdiler.

Müdür odası oldukça büyüktü. Kapısı koridora açılıyordu. Müdür yardımcısı odasına açılan ikinci bir kapısı vardı. Kapıdan girilince tam karşıda sol köşede çaprazlama, müdür masası bulunuyordu. Atatürk masanın ön tarafına konan meşin kaplı bir sandalyeye oturmuştu. Masa arkasında kalmıştı, solunda Kolordu Komutanı Ali Hikmet Paşa, sağında Ali Çetinkaya oturuyorlardı. Atatürk'ün karşısına iki sandalye konmuştu. Birinde Coğrafya öğretmeni Ahmet Emirhan Bey oturmuştu. İçeri girince bana da ikinci sandalyeye oturmam işaret edildi.

İçeri girdiğim zaman sol tarafta Askerlik öğretmeni gözüme ilişti. Ayakta hazırol vaziyetinde durmuş birşeyler söylüyordu. Sonradan öğrendim. Atatürk Askerlik dersine girdiği zaman öğrencilere sorupta karşılığını alamadığı soruyu Askerlik öğretmenine yöneltmiş. Odaya girdiğim zaman Askerlik öğretmeni bu sorunun karşılığını vermekle meşgulmüş.

Bana gösterilen sandalyeye oturduktan sonra Atatürk Askerlik öğretmenine teşekkür etti, sonra aşağı yukarı bana şunları söyledi:

— Muallim bey, derste bir öğrenciye Göktürk Devleti'nin kuruluşu ile ilgili bir soru sordunuz. Öğrenci bu soruyu cevaplandırırken Altaylarda yaşayan Türkleri egemenliği altına almış olan Cücen İmparatoru'nun bunların başında bulunan Bumin adlı kahramanın kızını istediğinden, Bumin'in bu isteği red ettiğinden, bunun üzerine İmparatorun, haddini bildirmek için Bumin Han üzerine kuvvet gönderdiğinden, ama bir şey yapamadığından, buna karşılık Bumin Han'ın İmparatora karşı büyük bir zafer kazanarak Cücen İmparatorluğunu yıktığından ve bu imparatorluğa ait toprakları da ele geçirip Gök Tütük devletini kurduğundan bahsetti. Bu cevap yerinde değildir. Bir milletin özgürlüğünü kazanmak için savaşması bir kız alışverişine bağlanmamalıdır. Türkler bir kız yüzünden değil, fakat esirliğe dayanamadıkları, özgürlüklerine kavuşmak için Cücenlere karşı ayaklanmışlar ve sonunda büyük bir başarı kazanarak Gök Türk Devleti'ni kurmuşlardır. Bu milli bir harekettir.

Atatürk önemli bir noktaya işaret etmişti. Derste öğrencilere Gök Türk Devletinin kuruluşu nedenleri Atatürk'ün işaret ettikleri

şekilde açıklanmıştı. Kitapta da öyle anlatılıyordu. Yalnız derste öğrencilerin konuya ilgisini daha fazla çekmek için bu kız isteme ile ilgili hikâyeden de söz edilmişti. Öğrencilerin akıllarında genellikle derste anlatılan bu tür hikâye, lejand ve renkli olaylar kalır. Anlaşılan Osman'ın aklında da bu hikâye kalmıştı. Gök Türk Devleti'nin kuruluşu ile ilgili soruya karşılık verirken yalnızca bu hikâyeden söz etmesi, kitapta yazıldığı halde devletin kuruluşundaki asıl sebeplere değinmemesi bunu gösteriyordu. Ben bu hususu dilimin döndüğü kadar Atatürk'e anlatmaya çalıştım. Ama tatmin olup olmadıklarımı bilmiyorum. Ancak, bu konuda başka bir şey söylemediler. Yalnız konu Türk tarihinde geçen başka bir lejandı anımsatmıştı. Bunu bana sordukları bir sorudan anladım. Soru şu idi:

— Muallim Bey, Türk Tarihinde, destan kahramanı Oğuz Han'a tekabül eden bir hakan vardır. Bunun kim olduğunu söyler misiniz?

Bunu biliyordum. Hemen cevapladım:

— Mete'dir Efendim.

— Tamam, dediler ve anlatmaya başladılar.

Anlattıklarından aklımda kalanlar aşağı yukarı şunlardır:

Mete babasının yerine Hun - Türk Devletinin başına geçince komşu imparatorlardan biri elçiler göndererek ondan, çok sevdiği atını istemiştir. Kurultay toplamış. Tüm Kurultay üyeleri bunun bir onur kırıcı istek olduğunu söyleyerek red edilmesini, gerekirse bunun için savaşılmasını önermişlerdir. Mete, Kurultay üyeleri gibi düşünmemiştir. At onun kişisel malı olduğu için bu yüzden savaşa girilmesine ve kan dökülmesine razı olamayacağını söyleyerek atını imparatora göndermiştir.

Bir süre sonra İmparator yeniden Mete'ye elçiler gönderip bu kez ondan karısını istemiştir. Bu düpedüz savaş açmak için vesile aramaktı. Kurultay toplanmış ve üyeler böylesine onur kırıcı bir isteği kabul etmektense savaşarak ölmeyi yeğ tutacakları dildirmişlerdir. Ama, Mete yine onlar gibi düşünmemiştir. İstek ağır ve onur kırıcı olmakla beraber kişiseldi, kendisini ilgilendirirdi. Bu nedenle imparatorun bu isteğini de yerine getirmiştir. Kurultay karşı çıktığı halde, savaşmayı, kan dökülmesini kabul etmeyerek karısını imparatora göndermiştir.

İmparator üçüncü kez elçiler gönderip Mete'den sınırda bulunan küçük bir toprak parçasını istemiştir. Bu istek üzerine memleketin

büyükleri yeniden bir araya gelmişlerdir. İstenilen küçük, önemsiz, kıraç bir toprak parçası idi. Devlete, Ulusa hiçbir yararı yoktu. Bu isteği geri çevirip savaşa sebep olmak anlamsızdı. Herkes bu kıraç toprak parçasının verilmesinden yana idi. Ama, Mete bu kez de Kurultay üyeleri gibi düşünmemiştir. Toprak kimsenin kişisel mülkü değildir, milletin malıdır. . Millet malını hiç kimse başkasına vermek hak ve yetkisine sahip değildir. İmparator bu isteğinde direnecek olursa bu yüzden onunla savaşılar, demiştir.

Nitekim bu sebepten komşu İmparatorla savaş yapılmış, sonunda Türkler büyük bir zafer kazanmışlardır.

Atatürk bu lejandı öylesine tatlı ve çekici bir ifade ile anlatmışlardı ki, hepimiz kendilerini büyük bir hayranlıkla dinlemiştik.

Müdür odasında konuşurken Atatürk ya değişmişti veya bana öyle geliyordu. Sınıfa girdikleri zaman gözlerine bakamamıştım. Çünkü o andaki bakışını tarif etmeme imkân yoktur. Müdür odasında oldukça rahatlamıştım. Artık yüzüne bakabiliyordum. Yalnız sorulacak herhangi bir soruyu cevaplandıramazsam kuşkusunu halâ içimde taşıyordum. Atatürk tatlı tatlı konuşuyordu. Söz Rumeliye intikal etti. Tarih dışında konulara değinildi. Arada, Ali Çetinkaya da söze karışıyordu. Bu sırada kahveler geldi.

Üç bekâr arkadaş okulda kahyorduk. Üçümüzün de birer fincanı vardı. Benimkinin rengi kırmızı, Naci beyin (Alev) mai, Gaffar Beyin (Güney) de eflâtun idi. Fincanlar kahve tepsisine, sağ başta kırmızı, sol başta mai, ortada eflâtun olmak üzere konulmuştu. Tepsi Atatürk'e uzatıldı. Atatürk biran durakladı, gözlerini üç fincan üzerinde gezdirdi, sonra ortada duran eflâtunu aldı. Kahveler içilirken konuşmalar sürdürüldü. Bir ara Atatürk bana yeni bir soru yöneltti:

— Muallim bey, dedi. Bana İllirya kelimesinin manasını söyler misiniz?

Dört ciltlik Tarih kitabının birinci cildinde bir dip notta bu kelimenin açıklaması yapılmıştı. Okurken bu kelime benim de dikkatimi çekmişti.

— İl ve El kavim veya bunun oturduğu yer anlamına gelir. Bizden olmayan kimselere, yabancılara da el deriz. Eloglu gibi... İllirya; iller ili, yani yabancı kavimlerin oturduğu yer anlamına gelir, şeklinde karşılık verdim.

Bu karşılığı Atatürk sanırım yeterli bulmuşdu. Bu kez İllirya sözcüğü üzerinde bir konuşma yaptı. Bu konuşmanın tamamını Atatürk okuldan ayrıldıktan hemen sonra not etmediğime bugün çok üzgünüm. Fevkalâde çekici ve inandırıcı bir konuşma idi. Bir ara Fransızcadaki üçüncü şahıs “İl” zamiri ile İllirya sözcüğü arasında bir bağlantı kurdular.

Konuşmalar bir sohbet havası içinde uzayıp gitmişti. Yukarıda belirttiğim gibi Atatürk bir soru soruyor. karşılığını aldıktan sonra konu üzerinde geniş açıklamalarda bulunuyor, örnekler veriyordu.

Bir ara saati öğrenmek istediler. Sonra çok nazik bir biçimde vaktin geçtiğini söyleyerek kalktılar, herkesin elini sıktıktan ve müdüre okulda iyi vakit geçirdiklerini söyledikten sonra dışarıda toplanan öğrencilerin coşkun alkışları ve sevgi gösterileri arasında okuldan ayrıldılar.

Atatürk'ün okulumuzu ziyareti Anadolu Ajansına dayalı olarak gazetelerde şöyle yazıldı:

“Gazi Hazretleri özel olarak öğle yemeğini dairelerinde yedikten sonra Lise ve Muallim Mektebi (Öğretmen Okulu) ni çatısı altında birleştiren yeni okulu ziyaret buyurdular. Derslere girerek takrirleri dinlediler. Okulun bütün salonlarını yemek ve yatak yerlerini gezdiler. Bina çok güzel ve mükemmeldir. Ayrılmadan müdürlük dairelerinde bazı kelimeler üzerinde araştırmalar yaparak ve Tür Tarihinin türlü bölümlerinde durarak uzun süre açıklamalarla muallim beyleri (Öğretmenleri) aydınlattılar. Saat 17,5 da okuldan talebelerin (Öğrencilerin) alkışları ve sevgileri arasında çıktılar”.

Atatürk ertesi gün şehir dolaylarında bir otomobil gezintisi yapmışlar, kız ve erkek ortaokulları ziyaret etmişlerdir. Okullarda sınıflara girerek dersleri dinlemişler, öğrencilere sorular sormuşlardır. Ayrıca Erkek Orta Okulunda müdür odasında öğretmenleri kabul ederek onlarla Tarih, Yurttaşlık bilgisi programları ve öğretimi üzerinde konuşmuşlardır.

Atatürk o günün akşamı Şehir Sineması (Salih Tozan Sineması) salonunda onurlarına verilen müsamerede hazır bulundular. Locasına geldikleri zaman salonda hazır bulunanlar tarafından ayakta ve büyük sevgi gösterileri ile karşılandılar. Dakikalarca alkışlandılar. Müsamerede bir piyes temsil edildi, Pamukçu Zeybekleri tarafından milli oyunlar oynandı.

Atatürk müsamereden sonra doğru istasyona gittiler ve kendisini bekleyen özel tirene bindiler. Vakit gece yarısı idi. Buna rağmen istasyonda mahşeri bir kalabalık vardı. Onu hepimiz yürekten gelen alkışlarımızla Kütahya'ya uğurladık.

Birkaç gün sonra müdürümüz Esat bey beni odasına çağırttı ve şunları söyledi:

— Atatürk Kütahya'ya giderken kendisini İl sınırına kadar uğurlayan Kolordu Komutanı Ali Hikmet Paşa ile Vali Ethem Beye bir ara dersinizden söz etmiş. Sizin için genç ama değerli bir muallim. Tarih kitabındaki İslâm Tarihi üzerinde çok durdum ve o bahsin yazılışına nezaret ettim. Genç muallim, Muhammedin harplerini iyi izah etti, demişler.

Müdür, okulundaki bir öğretmenin başarısına sevinmişti, beni içtenlikle kutladı.

1931 yılında hazırlanıp yayımlanan ve bir süre okullarda ders kitabı olan dört ciltlik Tarih kitabının ikinci cildinde bulunan İslâm Tarihi cidden güzel yazılmıştır. Öğretmenlik yaptığım yıllarda o bahsi öğrencilerime her seferinde büyük bir zevkle anlatmışımdır. Atatürk'ün güzel üslubu o bahsi renklendirmiş ve çekici bir hale getirmişti.

Yıllardan sonra, Atatürk'ün Başyaverlerinden Cevdet Tolga'nın Türk Tarih Kurumu'nda bir konferansında bulundum. Bir ara konu Atatürk'ün tarihe karşı olan ilgisine intikal etti. Sayın Tolga, şimdi Anıt - Kabirde bir kulede bulunan Atatürk kitaplığında İslâm Tarihi konusunda yazılmış kitaplarda pek çok satırın altının Atatürk tarafından çizilmiş olduğunu söyledi. Gerek Ali Hikmet Paşa ve Vali Ethem Beyin müdürümüz Esat Beye söylediklerinden, gerekse Başyaver Cevdet Tolga'nın sözlerinden Atatürk'ün İslâm Tarihine karşı özel bir ilgi duyduğu anlaşılmaktadır.

Atatürk'ün dersime girdiği gün düştüğüm telâşi ve çektiğim heyecanı anlatmaya çalıştım. Şunu belirtmek isterim ki, duyulan ile anlatılan arasında çok ayrılık bulunmaktadır. Benim de anlattıklarım duyduklarımın yanında çok yetersiz kalmaktadır. Yirminci Yüzyılın büyük insanı, dahi devlet adamı, muzaffer Türk komutanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün dersime girdiği günün sıcak ve tatlı anısını içimde taşıyorum. Bu olayın bana verdiği onur meslek hayatımın baha biçilmez en büyük ödülüdür.